

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เพื่อการศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีอยู่ภายในประเทศและต่างประเทศ เพื่อจะได้เป็นพื้นฐานความรู้สำหรับการวิจัย ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

1. พิพิธภัณฑสถาน
2. พัฒนาการพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย
3. พิพิธภัณฑสถานกับการศึกษา

1. พิพิธภัณฑสถาน

1.1 ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถาน

พิพิธภัณฑสถานแห่งแรกเกิดขึ้นในยุคกรีกโบราณราว 300 ปีก่อนคริสตกาล ที่เมืองเอเลซรานเดรีย ในประเทศอียิปต์ปัจจุบัน พิพิธภัณฑสถานมีพัฒนาการเรื่อยมา แต่การพัฒนานี้เป็นไปในลักษณะพิพิธภัณฑสถานส่วนบุคคล ไม่เปิดบริการสำหรับสาธารณชนทั่วไป จนเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเกิดระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาชนทั่วไปตื่นตัวทางการศึกษา พิพิธภัณฑสถานสำหรับประชาชน (Public Museum) จึงเกิดขึ้น พิพิธภัณฑสถานสำหรับประชาชนแห่งแรกคือพิพิธภัณฑสถานในเมืองอ็อกฟอร์ด ประเทศอังกฤษ (จิรา จงกล, 2532)

1.2 ความหมาย

เนื่องจากพัฒนาการของพิพิธภัณฑสถานมีอยู่ตลอดเวลาและมีมานาน คำจำกัดความของพิพิธภัณฑสถาน จึงมีทั้งความหมายแบบเก่าและความหมายแบบใหม่ เช่น

ประทานุกรมเวบสเตอร์ (Webster's Dictionary of Synonyms) พิพิธภัณฑสถาน คือ สถานที่สะสมหรือรวบรวมวัตถุทางธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ สิ่งแปลกประหลาด และศิลปวัตถุ

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1973) พิพิธภัณฑสถาน คือ สถานที่อนุรักษ์และจัดแสดงผลงานที่น่าสนใจ เช่นผลงานทางวิทยาศาสตร์ งานเขียนและบทประพันธ์ และงานศิลปะ

ความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานดังที่กล่าวมาสะท้อนภาพของพิพิธภัณฑ์สถานในอดีตในลักษณะเป็นสถานที่เก็บสะสมรวบรวมของเท่านั้น และเป็นนิยามที่มีอิทธิพลต่อพิพิธภัณฑ์สถานมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในประเทศไทยความเข้าใจดังกล่าวนี้ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก ถึงแม้กิจการพิพิธภัณฑ์จะได้พัฒนาไปมากเท่าใดก็ตาม (จิรา จงกล, 2532)

ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์สถานมีบทบาทเพิ่มขึ้นกว่าในอดีตมาก คำจำกัดความที่มีมาแต่เดิมจึงไม่ครอบคลุมสำหรับพิพิธภัณฑ์สถานที่เกิดขึ้นใหม่หรือได้เพิ่มบทบาทหน้าที่ เช่น เป็นศูนย์กลางของชุมชน (Community Center) และศูนย์การศึกษา (Educational Center) สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศหรือ International Council of Museums (ICOM) จึงได้จำกัดความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานใหม่และใช้มาจนถึงปัจจุบันว่า พิพิธภัณฑ์สถาน คือ สถาบันที่จัดตั้งขึ้นโดยไมหวังผลกำไร เป็นสถานที่สาธารณะที่ให้บริการแก่สังคมและการพัฒนาประเทศ มีหน้าที่ในการรวบรวม สงวนรักษา และจัดแสดงสิ่งซึ่งเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญแก่มนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ การเรียนรู้ การศึกษา การค้นคว้าวิจัย และความเพลิดเพลิน

1.3 ประเภทของพิพิธภัณฑ์สถาน

ประเภทของพิพิธภัณฑ์สถานแบ่งได้ 2 แบบ คือ แบ่งตามลักษณะผู้บริหารหรือผู้เป็นเจ้าของ และแบ่งตามลักษณะของสิ่งของที่รวบรวมไว้หรือแบ่งตามแขนงวิชาของสิ่งของที่รวบรวม

1.3.1 แบ่งตามลักษณะผู้บริหารหรือผู้เป็นเจ้าของ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งรัฐ พิพิธภัณฑ์สถานเทศบาล พิพิธภัณฑ์สถานจังหวัด พิพิธภัณฑ์สถานมหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑ์สถานโรงเรียน พิพิธภัณฑ์สถานเอกชน

1.3.2 แบ่งตามลักษณะสิ่งของที่รวบรวมไว้หรือแบ่งตามแขนงวิชาของสิ่งที่ยังรวบรวม เช่น พิพิธภัณฑ์เรือ พิพิธภัณฑ์ช้าง พิพิธภัณฑ์ศิลปะ พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา เป็นต้น เนื่องจากสิ่งของที่รวบรวมมีเป็นจำนวนมากและหลากหลายสาขาวิชานักวิชาการจึงพยายามแบ่งให้เป็นหมวดหมู่ เช่น ถ้าแบ่งเป็น 2 หมวดใหญ่จะมีพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรม กับพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ หรือ พิพิธภัณฑ์มนุษย์ กับพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ ถ้าแบ่งเป็น 3 หมวดใหญ่จะมี พิพิธภัณฑ์ศิลปะ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ ถ้าแบ่งเป็น 4 หมวดใหญ่จะมี พิพิธภัณฑ์ศิลปะ พิพิธภัณฑ์เทคโนโลยี พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา พิพิธภัณฑ์มนุษยวิทยา

1.3.3 สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (ICOM) ได้จัดสัมมนาโดยแบ่งประเภทของพิพิธภัณฑ์สถานในการอภิปรายไว้ 9 ประเภท (ข้างถึงใน จิรา จงกล, 2532) คือ

- 1.3.3.1 พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะ (Art Museum)
- 1.3.3.2 พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art Museum)
- 1.3.3.3 พิพิธภัณฑ์สถานโบราณคดีและประวัติศาสตร์ (Archaeology and History Museum)
- 1.3.3.4 พิพิธภัณฑ์สถานชาติพันธุ์วิทยาและพื้นเมือง (Ethnology and Folklore Museum)
- 1.3.3.5 พิพิธภัณฑ์สถานธรรมชาติวิทยา (Natural Science Museum)
- 1.3.3.6 พิพิธภัณฑ์สถานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Museum of Science and Technology)
- 1.3.3.7 พิพิธภัณฑ์สถานส่วนภูมิภาคหรือพิพิธภัณฑ์สถานประจำท้องถิ่น (Regional Museum)
- 1.3.3.8 พิพิธภัณฑ์สถานพิเศษหรือพิพิธภัณฑ์สถานเฉพาะเรื่อง (Specialized Museum)
- 1.3.3.9 พิพิธภัณฑ์สถานมหาวิทยาลัย (University Museum)
- 1.3.4 จีรา จงกล (2532) ได้แบ่งพิพิธภัณฑ์สถานไว้ 6 ประเภท คือ
- 1.3.4.1 พิพิธภัณฑ์สถานประเภททั่วไป (General Museum) หรือ (Encyclopedia Museum)
- 1.3.4.2 พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะ (Art Museum) แบ่งได้ 5 ประเภท คือ (1) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะประยุกต์ (Applied Art) (2) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะสมัยใหม่ (Art Gallery) (3) หอศิลป์ (Museum of Modern Art) (4) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะประเภทการแสดง (Performing Art) และ (5) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะแรกเริ่ม (Primitive Art)
- 1.3.4.3 พิพิธภัณฑ์สถานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Museum of Science and Technology)
- 1.3.4.4 พิพิธภัณฑ์สถานธรรมชาติวิทยา (Natural Science Museum)
- 1.3.4.5 พิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์ แบ่งได้ 5 ประเภท คือ (1) พิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์ (2) พิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์และโบราณคดี (3) บ้านประวัติศาสตร์ (4) โบราณสถาน อนุสาวรีย์ และสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม และ (5) เมืองประวัติศาสตร์
- 1.3.4.6 พิพิธภัณฑ์สถานชาติพันธุ์วิทยาและประเพณีพื้นเมือง แบ่งได้ 2 ประเภท คือ (1) พิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้าน และ (2) พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้ง

1.4 บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน

หน่วยงานหรือสถาบันที่จะเรียกได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑสถานนั้น จะต้องทำหน้าที่อย่างน้อยตามที่นักวิชาการพิพิธภัณฑศาสตร์กล่าวไว้ ดังนี้

ดักลาส เอ อัลเลน (Douglas A. Allan อ้างถึงในจิรา จงกล, 2532) จำแนกหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานได้แก่ การรวบรวม การตรวจพิสูจน์ การทำหลักฐาน การสงวนรักษา การจัดแสดง การให้การศึกษา และหน้าที่ต่อประชาชน

จิรา จงกล (2532) จำแนกหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน ได้ 8 หน้าที่ดังนี้

1. หน้าที่การรวบรวมวัตถุ (Collecting) ซึ่งมีวิธีการได้มาโดย
 - 1.1 ได้รับบริจาค
 - 1.2 วัตถุที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดี
 - 1.3 วัตถุที่ได้จากการจัดซื้อ
2. หน้าที่ตรวจสอบ จำแนกแยกประเภท และศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying, Research)
3. หน้าที่การทำบันทึกหลักฐาน (Recording)
4. หน้าที่ซ่อมสงวนรักษาวัตถุ (Conservation and Preservation)
5. หน้าที่รักษาความปลอดภัย (Museum Security)
6. หน้าที่การจัดแสดง (Exhibition)
7. หน้าที่การให้การศึกษา (Museum Education)
8. หน้าที่ทางสังคม (Social Function)

นิคม มุสิกคามะ (2536) จำแนกหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานได้ 6 หน้าที่ดังนี้

1. การรวบรวมวัตถุ
2. การวิเคราะห์และจำแนกประเภทวัตถุ
3. การทำบันทึกหลักฐาน
4. การสงวนรักษา
5. การจัดแสดง
6. การบริการทางการศึกษา

จากการจำแนกหน้าที่ของนักการพิพิธภัณฑ์สถานดังที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ 2 หน้าที่ใหญ่ๆ คือ

1. หน้าที่ภายในไม่เกี่ยวข้องกับผู้เข้าชมโดยตรง หรือหน้าที่หลังจาก ได้แก่ การรวบรวมวัตถุ การการจำแนกแยกประเภท การทำบันทึกหลักฐานและทะเบียน และการซ่อมสงวนรักษา

2. หน้าที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง หรือหน้าที่หน้าจาก ได้แก่ การจัดแสดง การบริการทางการศึกษา หน้าที่ทางสังคม และหน้าที่รักษาความปลอดภัยทั่วไป

2. พัฒนาการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในประเทศไทย

กิจการพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นในประเทศไทยมาแล้วกว่า 147 ปี จากระยะเริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน มีพัฒนาการทางการบริหาร การจัดการ และบทบาทหน้าที่ เป็นลำดับเรื่อยมาได้ 10 ระยะ คือ

2.1 ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2395 - 2411)

ระยะนี้เป็นระยะเริ่มต้นของการพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ทรงจัดพิพิธภัณฑ์ขึ้น ณ พระที่นั่งราชฤดี สำหรับเป็นที่จัดแสดงวัตถุที่พระองค์ทรงรวบรวมไว้ตลอดจนสิ่งของที่นานาประเทศส่งเข้ามาทูลเกล้าฯถวายเป็นทางพระราชไมตรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2399 ทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์สำหรับเป็นที่จัดแสดงวัตถุโดยเฉพาะ เมื่อมีแขกเมืองเข้าเฝ้าฯ พระองค์ทรงนำชมพิพิธภัณฑ์ในพระราชฐานนี้เสมอ (พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในประเทศไทย, 2532) บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานในระยะเริ่มแรกนี้ จึงเป็นการเชิดชูพระบารมีส่วนพระองค์รัชกาลที่ 4 โดยเฉพาะ หรือเป็นพิพิธภัณฑ์สถานส่วนพระองค์นั่นเอง

2.2 ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2412 - 2429)

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ระยะแรก กิจการพิพิธภัณฑ์ในระยะเจริญรุ่งเรืองไปมาก พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างหอทองคอกอเดีย หรือศาลาสหทัยสมาคม สำหรับเป็นที่จัดแสดงวัตถุแทนที่พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์ และเรียกกันทั่วไปในระยะนี้ว่า “มิวเซียม” (มาจากภาษาอังกฤษว่า MUSEUM) ในด้านบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานในระยะนี้ นอกจากรับใช้ส่วนพระองค์แล้วยังรับใช้ประชาชนทั่วไปด้วย โดยพระองค์ทรงอนุญาตให้ประชาชนเข้าชมได้เป็นครั้งแรก เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 19 กันยายน

2417 พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้จึงนับเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งแรกของประเทศ ที่เปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม จากการเปิดพิพิธภัณฑสถานในพระบรมมหาราชวังครั้งนี้ ทำให้เกิดความสนใจสะสมวัตถุกันไปทั่ว ข้าหลวงและกรมการเมืองต่างๆ เริ่มสะสมวัตถุไว้ตามที่ว่าการ แห่งที่สำคัญ คือ "อยุธยา พิพิธภัณฑ" ซึ่งได้กลายมาเป็น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ในปัจจุบัน

2.3 ระยะเวลาที่ 3 (พ.ศ. 2430 - 2452)

สมัยรัชกาลที่ 5 ระยะเวลาหลัง ระยะเวลาเริ่มตั้งแต่มีการย้ายวัตถุจากศาลาสหทัยสมาคมภายในพระบรมมหาราชวัง มาจัดแสดงที่พระราชวังบวรสถานมงคลหรือวังหน้าแทน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ในปัจจุบัน) ในระยะนี้ประเทศไทยกำลังมีการปรับปรุงการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ มีการจัดตั้งกระทรวง และกรมต่างๆ เพิ่มขึ้น รวมทั้งการปฏิรูปการศึกษา ทำให้พิพิธภัณฑสถานในระยะนี้มีการเปลี่ยนฐานะและสังกัดบ่อยมาก กล่าวคือ พ.ศ. 2431 พิพิธภัณฑสถานมีฐานะเป็นกรมสังกัดกระทรวงวัง พ.ศ. 2432 โอนพิพิธภัณฑสถานไปอยู่กรมศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2434 จัดตั้งกระทรวงธรรมการ มีหน่วยงานแรกตั้งในระดับกรม 4 กรม คือ กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมพิพิธภัณฑ และกรมศาสนา ถึง พ.ศ. 2440 กรมพิพิธภัณฑถูกยุบฐานะลงและอยู่ในสังกัดกองบัญชา กรมกลาง กระทรวงธรรมการ ต่อมา พ.ศ. 2441 ย้ายไปสังกัดกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ สาเหตุของการเปลี่ยนสังกัดกลับไปมาและบ่อยครั้งในระยะนี้ คงเป็นเพราะความสับสนในเรื่องบทบาทหน้าที่ ซึ่งตามความเข้าใจแต่เดิมนั้นพิพิธภัณฑสถาน เป็นเพียงสถานที่จัดแสดงสิ่งของเพื่อสนองความต้องการอยากดูอยากเห็น ดังที่กล่าวมาแล้วเท่านั้น แต่เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาคำจำกัดความของการศึกษาในรูปแบบใหม่ มีความหมายกว้างกว่าการศึกษาในรูปแบบเก่ามาก พิพิธภัณฑสถานก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาตามความหมายใหม่ ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อเช่นนี้ พิพิธภัณฑสถานจึงได้ย้ายสังกัดกลับไปมาหลายครั้ง ตามความเข้าใจของผู้บริหารที่เข้ามาจัดการในแต่ละปี จนในที่สุด เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เสนาบดีกระทรวงธรรมการในสมัยนั้น ได้ให้เหตุผลในการโอนกรมพิพิธภัณฑฯ ไปขึ้นกับกรมศึกษาธิการว่า "เพราะมิวเซียมเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา" (กิจการพิพิธภัณฑฯ, 2517) และเช่นเดิมเมื่อหมดสมัยเจ้าพระยาภาสกรวงศ์แล้ว ก็มีการเปลี่ยนสังกัดอีกหลายครั้ง ดังจะได้กล่าวต่อไป พิพิธภัณฑฯในระยะนี้เป็นประเภททั่วไป มีวัตถุประสงค์ของจัดแสดงหลากหลายชนิด ดังที่เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ เจ้ากรมพิพิธภัณฑฯในตอนปลายระยะได้เสนอขอปรับปรุงการจัดแสดงให้เป็นหมวดหมู่ ภายหลังกลับจากการศึกษาดูงานพิพิธภัณฑฯในประเทศยุโรป (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพิพิธภัณฑฯไทย, 2536)

2.4 ระยะเวลาที่ 4 (พ.ศ. 2453 - 2468)

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อเนื่องถึงตอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะนี้มีชาวยุโรปเข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ตั้งแต่พ่อค้าไปจนถึงนักวิชาการสาขาต่างๆ โดยเฉพาะนักประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ได้มีการสะสมของเก่า ของหายาก และนำกลับไปประเทศของตน ทำให้ประเทศไทยเริ่มมีปัญหาการสูญหายของศิลปโบราณวัตถุ พร้อมทั้งการเสียหายของโบราณสถาน ที่เกิดจากการลักลอบขุดค้นโดยมิได้รับอนุญาต ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้มี “ประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ” เมื่อ พ.ศ. 2466 โดยมีสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ รับผิดชอบในเรื่องดังกล่าว (พระมหากษัตริย์ไทยกับการพิพิธภัณฑ, 2541) จากสาเหตุการสูญหายของศิลปโบราณวัตถุดังกล่าวมา จึงทำให้บทบาทในการเก็บรวบรวมรักษาวัตถุของพิพิธภัณฑสถานเริ่มเด่นชัดขึ้น และกลายมาเป็นบทบาทหลักและเป็นบทบาทสำคัญ ที่เป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในระยะต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน พร้อมกับความเข้าใจของชาวบ้านทั่วไป ว่า พิพิธภัณฑสถาน คือสถานที่เก็บของเก่าของโบราณ (จิรา จงกล, 2532)

2.5 ระยะเวลาที่ 5 (พ.ศ. 2469 - พ.ศ. 2474)

เริ่มตั้งแต่มีประกาศตั้งราชบัณฑิตยสภา ให้มีหน้าที่บำรุงกิจการทางวรรณคดี โบราณคดี และศิลปากร โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นนายกราชบัณฑิตยสภา พระยาโบราณราชธานินทร์ เป็นอุปนายกแผนกโบราณคดี และศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เป็นเลขานุการ ในระยะนี้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณวัตถุและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ และพระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน พร้อมกับมีการปรับปรุงการจัดแสดงพิพิธภัณฑสถานที่วังหน้า จากพิพิธภัณฑสถานประเภททั่วไป เป็นประเภทศิลปะและโบราณคดี ด้วยมีสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการจัดแสดง คือ

1. เพื่อการเก็บรวบรวมรักษาศิลปโบราณวัตถุของประเทศไม่ให้สูญหาย จากสาเหตุดังกล่าวมาแล้ว
2. ในเวลานั้นวัตถุสิ่งของในหมวดอื่นเสียหายจนยากแก่การจัดแสดง อย่างเช่น สัตว์สตัฟ เป็นต้น
3. มีสิ่งของที่เป็นศิลปโบราณวัตถุมากกว่าอย่างอื่น โดยเฉพาะศิลปวัตถุที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเก็บสะสมมาตั้งแต่เมื่อครั้งว่า การกระทรวงมหาดไทย

4. มีผู้เชี่ยวชาญในเรื่องศิลปะและโบราณคดี คือ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ซึ่งเป็นเลขานุการของราชบัณฑิตยสภา และพระยาโบราณราชธานินทร์ ที่เคยชุดแต่งบูรณะโบราณสถานในพระนครศรีอยุธยา และเคยจัดตั้งอยุธยาพิพิธภัณฑ์มาแล้ว เป็นอุปนายกแผนกโบราณคดี

จากสาเหตุทั้ง 4 ข้อที่กล่าวมาทำให้ทำให้พิพิธภัณฑ์สถานถูกปรับปรุงใหม่ เป็นประเภทศิลปะและโบราณคดี ทั้งที่แต่เดิมนั้นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงวางแผนทางการจัดแสดงไว้หลายด้าน มีเรื่องราวที่หลากหลายเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาทุกด้านของความเป็นไทย และทรงตั้งพระทัยจะให้ชื่อที่ "พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ" (กิจการพิพิธภัณฑ์สถาน, 2517) แต่เมื่อการจัดแสดงไม่ เป็นไปตามพระประสงค์ เดิม พิพิธภัณฑ์สถานทีปรับปรุงใหม่ จึงมีชื่อว่า "พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร" เจตนาการปรับปรุงพิพิธภัณฑ์สถานในครั้งนี้ นอกจากเพื่อการเก็บรวบรวมรักษาศิลปะโบราณวัตถุเป็นสำคัญแล้ว ยังมุ่งหวังเพื่อการศึกษาของประชาชนด้วย แต่เมื่อการจัดแสดงเสร็จแล้วก็ไม่มีคนมาดู ดังที่ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล กล่าวไว้ในพระประวัติลูกเล่า ถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ความว่า "ครั้งจัดการเรื่องพิพิธภัณฑ์ชาติเสร็จ และเสด็จพระราชดำเนินเปิดเป็นทางการแล้ว ก็ไม่มีคนมาดู เสด็จพ่อทรงมีใบบอกไปยังกระทรวงศึกษาว่าทรงช่วยจัดการศึกษาด้วย ฉะนั้นขอให้สั่งให้นักเรียนมาดูเล่าเรียนได้ ครั้งนักเรียนหญิงและนักเรียนชายมาเจอกันเข้าก็กลายเป็นเล่นชอนหากันไป ใต้ตามเข้าก็ได้คำตอบว่า ไม่มีผู้อธิบายให้เข้าใจจึงไม่มีประโยชน์ เสด็จพ่อทรงลงทุนประทานเล็กเซอร์แก่พวกครูเองที่พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย แต่ครูในเวลานั้นไม่เห็นประโยชน์เสียแล้ว" (สมุดภาพพระประวัติและพระราชกรณียกิจของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2529)

2.6 ระยะเวลาที่ 6 (พ.ศ. 2475 - 2480)

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง และมีการจัดตั้งกรมศิลปากรขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ. 2476 พิพิธภัณฑ์สถานมีฐานะเป็นกองๆ หนึ่งมีชื่อว่า "กองพิพิธภัณฑ์และโบราณคดี" และในปีเดียวกันนั้นได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น "กองพิพิธภัณฑ์และโบราณวัตถุ" พิพิธภัณฑ์สถานในระยะนี้ไม่ค่อยมีบทบาทอะไรมากนัก เพราะอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ

2.7 ระยะเวลาที่ 7 (พ.ศ. 2481 - 2504)

ระยะนี้เริ่มตั้งแต่มีการปรับปรุงการบริหารงานกรมศิลปากรใหม่ ในปี พ.ศ. 2481 มีการตั้งกองโบราณคดีขึ้นมาแทนกองพิพิธภัณฑ์และโบราณวัตถุ ส่วนงานพิพิธภัณฑ์ให้เหลือเป็นฝ่ายๆ หนึ่งของกองโบราณคดี (วันสถาปนากกรมศิลปากร, 2521) การแบ่งส่วนราชการกรมศิลปากรใหม่ในครั้งนี้

จะเห็นได้ชัดว่าให้ความสำคัญกับงานด้านโบราณคดีมากกว่างานด้านพิพิธภัณฑ์ ทั้งที่ตามหลักสากลงานโบราณคดีจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของงานพิพิธภัณฑ์ (จิรา จงกล, 2532) การให้ความสำคัญกับงานชนิดเช่นนี้ มาจากสาเหตุที่ประเทศมีแหล่งโบราณสถานมาก และงานทางด้านโบราณคดีก็มีความก้าวหน้ามาก อีกสาเหตุหนึ่งคือ มีการจัดตั้งสถานศึกษาที่ดำเนินการสอนในทางนี้ กองพิพิธภัณฑ์และโบราณวัตถุเดิม จึงเป็นหน่วยงานรองรับนักศึกษาที่จบทางด้านศิลปและโบราณคดีเป็นอย่างดี เมื่อผู้มีความรู้ในทางเดียวกันมาทำงานในที่เดียวกัน การพัฒนางานจึงเน้นหนักไปทางเดียวกัน ด้วยเหตุนี้งานด้านโบราณคดีจึงพัฒนาและสำคัญมากกว่างานด้านพิพิธภัณฑ์ กองพิพิธภัณฑ์และโบราณวัตถุ จึงต้องถูกยุบดั่งที่กล่าวมา ส่วนงานพิพิธภัณฑ์ถึงแม้จะเคยมีความสำคัญมาก่อน แต่ไม่มีสถานศึกษาที่เปิดสอนโดยตรงจึงไม่มีผู้รู้ เมื่อรวมกับเหตุผลดังที่กล่าวมา การพัฒนางานจึงสู้งานทางด้านโบราณคดีไม่ได้ บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานในระยาะนี้ จึงเน้นที่การรวบรวมรักษาศิลปโบราณวัตถุเป็นหลัก ผู้เข้าชมที่ได้รับประโยชน์จากการจัดแสดงมาก จึงเป็นผู้มีพื้นความรู้ทางด้านศิลปและโบราณคดีเท่านั้น (กิจการพิพิธภัณฑ์สถาน, 2517)

2.8 ระยะเวลาที่ 8 (พ.ศ. 2504 - 2517)

ระยะนี้ เริ่มตั้งแต่มีพระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ที่ออกมาบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติฉบับนี้มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์สถานเป็นอย่างมาก ด้วยทำให้งานพิพิธภัณฑ์และงานโบราณคดีเป็นงานที่มีเนื้อหาวิชาของงานเหมือนกัน การจัดการต้องให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และกรมศิลปากรได้ใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ เป็นแนวนโยบายในการบริหารและจัดการพิพิธภัณฑ์มาจนถึงทุกวันนี้ ในระยะนี้เมื่อปี พ.ศ. 2512 เริ่มมีความเคลื่อนไหวเพื่อจัดการศึกษาแก่สาธารณชนอย่างมีแบบแผน แต่ก็ยังไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเป็นแต่เพียงคณะทำงานเท่านั้น ในส่วนการจัดแสดงนั้นเริ่มมีการนำเนื้อหาในหมวดอื่นมาจัดแสดงเพิ่มขึ้น เช่น ทางด้านมนุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา โดยมีการจัดแสดงเป็นครั้งแรกพร้อมกับการเปิด พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2516

2.9 ระยะเวลาที่ 9 (พ.ศ. 2518 - 2538)

ระยะนี้สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้เปลี่ยนไปจากระยะที่ผ่านมา การศึกษามีการขยายตัว ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพและมีความต้องการทางการศึกษามากขึ้น พิพิธภัณฑ์สถานจึงต้องปรับปรุงบทบาทหน้าที่ให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม พิพิธภัณฑ์สถานในระยะนี้จึงมีเพิ่มขึ้นทั้งประเภทและปริมาณ การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ที่ถือเป็นการเริ่มต้นในสมัยนี้คือ การแยกงาน

พิพิธภัณฑ์ออกมาจากกองโบราณคดี แล้วตั้งเป็นกองใหม่มีชื่อว่า “กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ” ภายได้สังกัดกรมศิลปากรเช่นเดิม การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ในระยะนี้ จึงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเกิดใหม่อีกเป็นจำนวนมาก และกระจายอยู่ในส่วนต่างๆ ของประเทศ ส่วนการจัดแสดงนั้นมีหลากหลายเนื้อหาและรูปแบบมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา เนื้อหาที่ใช้ในการจัดแสดงนอกจากประเภทศิลปะและโบราณคดีแล้ว ยังมีเนื้อหาวิชาใหม่ๆ นำมาจัดแสดงเพิ่มขึ้น เช่น เนื้อหาทางด้านมนุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา ธรณีวิทยา ประวัติศาสตร์เมือง และเรื่องราวของบุคคลสำคัญในเมืองหรือจังหวัดนั้นๆ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งนั้นตั้งอยู่ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์สถานระดับภาคและระดับจังหวัด บทบาทหน้าที่สำคัญๆ ของพิพิธภัณฑ์ในระยะนี้ได้รับการยกขึ้นเป็นงานและฝ่าย เช่นเดียวกับงานด้านการศึกษา ได้มีการตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นครั้งแรกมีชื่อว่า “งานการศึกษาและประชาสัมพันธ์” และยกฐานะขึ้นเป็น “ฝ่ายบริการการศึกษาและประชาสัมพันธ์” ในปี พ.ศ. 2532 บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ในระยะนี้มีมากกว่าทุกระยะที่ผ่านๆ มา แต่การพัฒนาในด้านต่างๆ ที่กำลังจะดำเนินไปด้วยดี ต้องสะดุดอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีความต้องการรวมกองกันอีก ดังที่จะได้กล่าวในระยะต่อไป

2.10 ระยะที่ 10 (พ.ศ. 2539 - ปัจจุบัน)

สมัยนี้เริ่มตั้งแต่มีการรวมกองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เข้ากับกองโบราณคดี และตั้งเป็นหน่วยงานใหม่ มีฐานะใหญ่กว่ากองแต่เล็กกว่ากรม อยู่ในสังกัดกรมศิลปากรเช่นเดิมมีชื่อว่า “สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ” เหตุผลในการรวมกันของทั้งสองกองในครั้งนี้เพื่อการบริหารและการจัดการเป็นเหตุผลหลัก โดยมีเหตุผลสนับสนุน คือ ทั้งสองกองมีเนื้อหาวิชาของงานเหมือนกัน การที่เหตุผลทั้งสองมีความชอบธรรม และมีน้ำหนักมากพอที่จะรวมกองเข้าด้วยกัน ภายได้ชื่อใหม่นั้น เพราะมีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ที่ออกมาบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2504 และได้มีการแก้ไขใหม่หลายครั้ง ครั้งสุดท้าย พ.ศ. 2535 ซึ่งมีผลบังคับใช้จนถึงปัจจุบัน การให้เหตุผลเช่นนี้นับว่าไม่ยุติธรรมนัก สำหรับกองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ที่ได้พัฒนางานพิพิธภัณฑ์ก้าวหน้าข้ามพ้นเรื่องศิลปะและโบราณคดีไปแล้ว แต่กองโบราณคดีซึ่งเคยมีอิทธิพลและเคยเป็นหน่วยงานที่ควบคุมดูแลพิพิธภัณฑ์มาก่อน ก็อ้างเหตุผลคล้ายกับว่างานพิพิธภัณฑ์ไม่มีการพัฒนาไม่มีความเจริญก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในระยะนี้ จึงหวนกลับคืนย้อนหลังเหมือนเมื่อครั้งระยะที่ 5 ที่มีการก่อตั้งราชบัณฑิตยสภา ในปี พ.ศ. 2469 กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ แทนที่ ะก้าวไปข้างหน้าเหมือนหน่วยงานอื่น กลับเดินถอยหลังหลงยุคตกสมัยไป 70 ปี งานต่างๆ

ที่กำลังพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้องที่ดีก็หลงทิศหลงทาง งานการศึกษาที่นานาชาติถือเป็นงานสำคัญของพิพิธภัณฑ์ยุคใหม่ ก็ต้องกลับไปจุดเริ่มต้นอีกครั้ง

3. พิพิธภัณฑ์สถานกับการศึกษา

การศึกษา เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ทักษะ ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล กระบวนการจัดการศึกษาที่รู้จักกันทั่วไป คือ สถานศึกษาที่เรียกว่า โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย แต่สถานศึกษาอย่างหนึ่งที่คนไทยไม่ค่อยรู้จักนัก คือ "พิพิธภัณฑ์สถาน" ทั้งที่นานาชาติประเทศถือเป็นศูนย์กลางการศึกษา (Education Center) ที่จะต้องเข้าไปดู เข้าไปชมให้ได้

การศึกษาเป็นจุดเปลี่ยนพิพิธภัณฑ์สถานจากยุคเก่าให้เข้าสู่ยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ได้เป็นประเทศผู้นำในการใช้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถานศึกษาอย่างมีคุณค่ายิ่ง การจัดการศึกษาในอเมริกาจะยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูจะไม่เป็นผู้ป้อนความรู้ทุกอย่างให้นักเรียน แต่จะเป็นผู้ชี้แนะแนวทางในการศึกษาเท่านั้น การจัดพิพิธภัณฑ์สถานจึงเป็นการตอบสนองการจัดการศึกษาได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้การพิพิธภัณฑ์กับการศึกษาในสหรัฐอเมริกาจึงเป็นสิ่งเดียวกัน (จิรา จงกล, 2532)

3.1 วัตถุประสงค์การจัดการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถาน

วัตถุประสงค์การจัดการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานสอดคล้องกับการจัดการศึกษาทั่วไป คือ

3.1.1 เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ กระตุ้นให้รู้จักคิด วิเคราะห์เกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดง หรือให้ผลทางด้านสติปัญญาแก่ผู้เข้าชม หรือผู้ใช้บริการ

3.1.2 เพื่อให้เห็นคุณค่า ความงาม ความสำคัญ ความซาบซึ้งและความประทับใจ มีทัศนคติที่ดีในวัตถุที่จัดแสดง หรือให้ผลทางด้านอารมณ์และจิตใจแก่ผู้เข้าชม หรือผู้ใช้บริการ

3.1.3 เพื่อเป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง

3.2 การจัดการศึกษา

การที่จะจัดการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังที่กล่าวมาได้ จะต้องมีการดำเนินงานและมีความร่วมมือจากหลายฝ่าย ดังนี้

3.2.1 มีการจัดแสดงที่ดี ทันสมัย ดึงดูดความสนใจ เป็นการจัดแสดงที่ให้ความรู้ ความเข้าใจ ทำให้เห็นคุณค่า ความงาม ผู้เข้าชมเกิดความซาบซึ้งและประทับใจในวัตถุที่จัดแสดง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ "ได้ทั้งการศึกษาและความเพลิดเพลิน" (Edutainment)

3.2.2 บริการความสะดวกสบายแก่ผู้เข้าชม พิพิธภัณฑ์สถานจะต้องทำตัวให้เป็นสถานที่สาธารณะ ที่คนทุกคนสามารถเข้ามาใช้บริการได้ การจัดพิพิธภัณฑ์สถานจึงต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ครบครัน

3.2.3 ความร่วมมือของบุคลากรภายในที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น ภัณฑารักษ์ มัคคุเทศก์ นักจัดแสดง นักการศึกษา

3.2.4 ความร่วมมือกับสถานศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนและมหาวิทยาลัย เพราะนักเรียน-นักศึกษา คือ กลุ่มเป้าหมายใหญ่ ที่มีปริมาณแน่นหนาในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชนที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งนั้นๆ ตั้งอยู่ นักการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องร่วมมือกับครู-อาจารย์ในการจัดทำหลักสูตร ให้มีการใช้พิพิธภัณฑ์สถานในการเรียนการสอน มีการกำหนดรูปแบบหลักสูตรที่หลากหลายเหมาะสมแต่ละกลุ่มอายุและระดับการศึกษา มีสื่อประกอบการเรียนการสอน กิจกรรม และการวัดผล ร่วมกัน

3.3 บุคลากรการศึกษา

ผู้ที่ปฏิบัติงานการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องมีคุณสมบัติสองประการ คือ มีความรู้ในเรื่องที่จัดแสดง และมีความรู้ในเรื่องการศึกษา การที่จะหาคนที่มีความรู้ทั้งสองอยู่ในคนๆ เดียวได้ ในทางปฏิบัติค่อนข้างจะเป็นเรื่องยาก ทั้งนี้เพราะผู้ที่มีความรู้ในเรื่องที่จัดแสดง คือ ภัณฑารักษ์ จะไม่ถนัดในการสอนหรือกระบวนการในการศึกษา เช่นเดียวกันผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการศึกษา คือ นักการศึกษาก็ไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องที่จัดแสดง บุคลากรการศึกษาจึงจะต้องมีทั้งสองฝ่ายร่วมกัน หรือจัดให้มีการศึกษาเพิ่มเติมในสิ่งที่ยังฝ่ายหนึ่งไม่รู้ นอกจากความรู้ที่จะต้องมีทั้งสองฝ่ายแล้ว บุคลากรการศึกษาจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษบางประการ เช่น รักการสอน กระตือรือร้น ขยันขันแข็ง เป็นคนรักเด็ก มีอารมณ์ดี รื่นเริงแจ่มใส มีความสามารถในการพูด และการสื่อสาร มีอารมณ์ขัน และมีวิธีการที่ล่อหรือจูงใจให้เด็กสนใจในพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

3.4 รูปแบบการจัดการศึกษา

รูปแบบการจัดการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานจะเกี่ยวข้องกับ 3 สิ่งใหญ่ๆ คือ

3.4.1 การจัดนิทรรศการหรือการจัดแสดง ซึ่งเป็นรูปแบบเดิมสุดของการจัดพิพิธภัณฑ์ เมื่อพิพิธภัณฑ์มีหน้าที่ให้การศึกษา การจัดนิทรรศการจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา และสนองตอบความต้องการของผู้เข้าชม การจัดนิทรรศการมี 3 รูปแบบ คือ การจัดนิทรรศการถาวร นิทรรศการชั่วคราว และนิทรรศการเคลื่อนที่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดนิทรรศการ คือ ภัณฑารักษ์ นักการศึกษา และมัณฑนากร เป็นต้น

3.4.2 การจัดกิจกรรมการศึกษา มีหลากหลายรูปแบบและวิธีการ เช่น การนำชม การบรรยาย อบรม ประชุม สัมมนา การจัดชั้นเรียน การจัดชมรมหรือสโมสร เกมส์ การแสดง และการละเล่นต่างๆ ฯลฯ โดยมีฝ่ายการศึกษาเป็นหน่วยงานหลักในการจัดกิจกรรมเหล่านี้

3.4.3 สิ่งอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการศึกษา แบ่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้ความรู้และความเพลิดเพลิน(ทางด้านสมองและจิตใจ) เช่น ห้องสมุด ห้องเรียน ห้องทดลอง ห้องสืบค้นข้อมูล ห้องบรรยาย เอกสารสิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ วิดีทัศน์ เทปเสียง คอมพิวเตอร์ ฯลฯ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านร่างกาย เช่น ร้านอาหาร ร้านเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก สุขาที่จอดรถ ที่นั่งพักผ่อน ห้องโถง (ห้องล็อบบี้) ห้องฝากของ เป็นต้น

3.5 กลุ่มเป้าหมาย

พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถานที่สาธารณะ เปิดต้อนรับสำหรับคนทุกคน เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการศึกษา จึงมีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าชมออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

3.5.1 ประชาชนทั่วไป (General Public) จะนิยมเข้าชมในวันหยุดประจำสัปดาห์ ไม่มีความรู้เป็นพื้นหลัง ต้องการความเพลิดเพลิน ชมของแปลกใหม่ ของสวยงาม การจัดการศึกษาสำหรับคนทั่วไป เช่น การบรรยาย หรือปาฐกถา (Monthly Lecture) การนำชมซึ่งนิยมจัดเป็นรอบในวันหยุด ฉายภาพยนตร์ วิดีทัศน์ การทัศนศึกษา นิทรรศการเคลื่อนที่ และกิจกรรมทางวัฒนธรรม

3.5.2 นักท่องเที่ยว (Tourist) จะนิยมเข้าชมทุกวัน ต้องการทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ส่วนการจัดการศึกษาเหมือนกับประชาชนทั่วไป

3.5.3 นักเรียน-นักศึกษา (Children and Student) ต้องการความรู้เป็นหลัก การจัดการศึกษา เช่น การจัดชั้นเรียนในวันหยุด การจัดชุมนุมหรือค่ายเยาวชน การเล่นเกมส์ การจัดชั่วโมงพิพิธภัณฑ์ การจัดบรรยายในห้อง ฉายภาพยนตร์และวีดิทัศน์ รายการพิเศษช่วงปิดเทอม การทัศนศึกษา การจัดการศึกษากับสถานศึกษา มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

3.5.3.1 การเตรียมการ เป็นการเตรียมการร่วมกันของ พิพิธภัณฑสถานกับสถานศึกษา เช่น การเตรียมการในด้านหลักสูตรตั้งที่กล่าวมาแล้ว หรือ พิพิธภัณฑสถานจัดเตรียมโปรแกรมการศึกษาไว้ตลอดทั้งปี ให้สถานศึกษาเลือกเรียนได้ตามต้องการ ก่อนเข้าชมสถานศึกษาควรติดต่อกับทางพิพิธภัณฑสถานก่อน เพื่อกำหนดวัน เวลา และการ ทำกิจกรรมอย่างอื่นร่วมกัน ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่การศึกษามีน้อย ถ้าไม่มีการติดต่อหรือข้อตกลง ร่วมกันก่อน จะทำให้มีปัญหาได้ เช่น เจ้าหน้าที่หนึ่งคนควรรับผิดชอบนักเรียน-นักศึกษาประมาณ 30 คน หรืออย่างมากไม่เกิน 50 คนจึงจะทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพสูงสุด

3.5.3.2 การเข้าชมหรือเข้าศึกษา อาจจะดำเนินการตามที่ พิพิธภัณฑสถานกำหนดโปรแกรมไว้ หรือดำเนินการตามหลักสูตรของสถานศึกษาก็ได้ แต่ทั้งนี้ใน ขั้นตอนการติดต่อประสานงาน ควรจะมีการกำหนดกิจกรรมขั้นตอนวิธีการในระหว่างการเข้าชมไว้ด้วย

3.5.3.3 การติดตามและประเมินผล สามารถดำเนินการได้ทั้ง พิพิธภัณฑสถานและสถานศึกษา ขึ้นอยู่กับการตกลงในขั้นเตรียมการร่วมกัน

3.6 สมาชิกพิพิธภัณฑฯ หรือชมรม หรือสมาคม หรืออาสาสมัครพิพิธภัณฑฯ

พิพิธภัณฑสถานจะได้รับความร่วมมือจากชุมชนหรือท้องถิ่นได้ จะต้องมีการดำเนินงาน หรือมีกิจกรรมให้ชุมชนมีส่วนร่วม หน่วยงานกลางที่จะดำเนินงานด้านนี้ คือ สมาชิกของ พิพิธภัณฑฯ ซึ่งจะมีชื่อสมาคม หรือชมรมอย่างไรก็ได้ วัตถุประสงค์ของการมีกลุ่มสมาชิกพิพิธภัณฑฯ เพื่อหารายได้บำรุงกิจการพิพิธภัณฑสถาน ส่งเสริมให้มีผู้สนใจในกิจการและบริการของ พิพิธภัณฑสถาน และให้เห็นคุณค่าความสำคัญและการสนับสนุนช่วยเหลือ มีการใช้ประโยชน์ จากพิพิธภัณฑสถานอย่างสม่ำเสมอ